

УДК 159.9>316.6

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1331-1344](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1331-1344)

Петренко Ірина Володимирівна кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії психології спілкування, Інститут соціальної та політичної психології Академії педагогічних наук України, вул. Андріївська, 15, м. Київ, 04070, тел.: (044) 245-30-64, <http://orcid.org/0000-0002-5900-0852>

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ – ВИРАЗНИКІВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В СИСТЕМІ «СІМ'Я- ШКОЛА»

Анотація. Статтю присвячено вивченню соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо питань реформування освіти в системі «сім'я-школа». Міжсуб'єктну взаємодію розглянуто як форму специфічного зв'язку, що реалізується суб'єктами в процесі обміну інформацією, знаннями, уміннями, навичками, активністю, діяльністю, патернами поведінки, життєвим досвідом. Зазначено, що міжсуб'єктна взаємодія виявляється у взаємному впливі особистостей і соціальних груп, спільнот; розкривається через систему взаємозумовлених соціальних дій. Основою розгортання соціально-психологічної взаємодії стають подібність чи несхожість потреб, інтересів, ідей, поглядів, переконань, цілей, дій суб'єктів. До соціально-психологічних взаємодій відносяться окремі дії суб'єктів, взаємини між ними, статуси і ролі, а також цінності, символи і смисли, які вони створюють і репродукують. Головною умовою утворення громадської думки і предметно-практичним її результатом стає діяльність соціальних суб'єктів, а причиною цієї діяльності виявляється базова потреба суб'єктів у взаємодії і комунікації – спілкуванні. Зауважено, що функціонування громадської думки відбувається на двох рівнях: вербальному – сприйняття інформації та її перероблення і оцінка; дієвому – здійснення суб'єктом діяльності відповідно до цієї оцінки. Встановлено, що характеристики взаємодії соціальних суб'єктів в системі «сім'я-школа» мають як подібні, так і специфічні риси вияву, визначаються своєю варіативністю і неоднорідністю. Розглянуто факторну структуру міжсуб'єктної взаємодії в експериментальних групах «Батьків», «Учителів» та «Учнів». Серед основних чинників взаємодії в системі «сім'я-школа» визначено: взаємодопомогу і свободу висловлювання, взаєморозуміння і взаємний розвиток, участь у вирішенні спільних завдань, активність-пасивність у відстоюванні власних думок, відкритість до інших.

Ключові слова: міжсуб'єктна взаємодія, виразник громадської думки, оцінка міжсуб'єктної взаємодії, успішність взаємодії, система «сім'я-школа».

Petrenko Iryna Volodymyrivna Candidate of Psychological Sciences (Ph.D), Senior Research Officer, Laboratory of the Psychology of Communication, Institute of Social and Political Psychology, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Andriivska St., 15, Kyiv, 04070, tel.: (044) 245-30-64, <https://orcid.org/0000-0002-5900-0852>

RESEARCH ON THE INTERACTION OF SOCIAL SUBJECTS – EXPRESSORS OF PUBLIC OPINION IN THE «FAMILY-SCHOOL» SYSTEM

Abstract. The article is devoted to the study of socio-psychological features of interaction between subjects – expressors of public opinion on the issues of reforming education in the family-school system. Intersubjective interaction is considered as a form of specific communication realized by subjects in the process of exchanging information, knowledge, skills, abilities, activities, behavioral patterns and life experience. It is noted that intersubjective interaction is manifested in the mutual influence of individuals and social groups, communities; it is revealed through a system of interdependent social actions. The basis for the development of social and psychological interaction is the similarity or dissimilarity of the needs, interests, ideas, views, beliefs, goals and actions of the subjects. Socio-psychological interactions include individual actions of subjects, relationships between them, statuses and roles, as well as values, symbols and meanings that they create and reproduce. The main condition for the formation of public opinion and its substantive and practical result is the activity of social subjects, and the reason for this activity is the basic need of subjects for interaction and communication. It is noted that public opinion functions at two levels: verbal – perception of information and its processing and evaluation; effective – implementation of activities by the subject in accordance with this evaluation. It is established that the characteristics of interaction between social actors in the «family-school» system have both similar and specific features of manifestation, determined by their variability and heterogeneity. The factor structure of intersubjective interaction in the experimental groups of «Parents», «Teachers» and «Pupils» is considered. Among the main factors of interaction in the «family-school» system are mutual assistance and freedom of expression, mutual understanding and mutual development, participation in solving common problems, activity-passivity in defending one's own opinions and openness to others.

Keywords: inter-subjective interaction, expressors of public opinion, assessment of inter-subjective interaction, success of interaction, «family-school» system.

Постановка проблеми. Серед актуальних суспільних запитів, що потребують свого невідкладного наукового розв'язання, перебувають питання, пов'язані з вивченням соціально-психологічних умов підвищення ролі сім'ї у процесі реформування освіти; з поглибленням соціально-психологічних уявлень про сім'ю як одного з основних стейкхолдерів здобування сучасної освіти; із вивченням соціально-психологічних феноменів, що мають суттєвий вплив на функціонування громадської думки щодо розвитку освітньої галузі; із визначенням різних типів взаємодії сім'ї та школи; стратегій соціально-психологічних інтервенцій, спрямованих на підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо освітніх інновацій. Усебічному опрацюванню вищезазначених питань присвячено прикладне наукове дослідження «соціально-психологічні умови підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти», що здійснюється колективом науковців лабораторії психології спілкування інституту соціальної та політичної психології національної академії педагогічних наук України протягом 2022-2023 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні соціально-психологічні розвідки присвячено розгляду важливих питань трансформації громадянської позиції суспільних груп, дотичних до модернізації освітнього процесу – М. Слюсаревський [9]; питань перетворення уявлень носіїв і виразників громадської думки – А. Штельмашенко [13]; умов гармонізації процесу функціонування громадської думки – О. Стариковська [10]; критеріїв та моделей консолідації громадської думки – П. Фролов [12]; соціальних стереотипів в громадській думці – В. Полторак, Я. Зоська, А. Стадник [8]. У зв'язку з цим, у фокусі уваги дослідників знаходяться питання вивчення громадської думки щодо реформування освіти, суб'єктом, носієм та виразником якої є сім'я (Л. Боброва [1]); питання вивчення «психологічного добробуту дитини в школі» та батьківських уявлень про нього, що базується на трьох структурних вимірах: інформації, полі уявлень, сукупності настановлень щодо взаємодії в умовах реформування освіти в системі «сім'я-школа» (Л. Гриценко [3], О. Дзюбенко [4]). До того ж конструкт «громадська думка» розглядається у взаємозв'язку з поняттям «почуття причетності» особистості, що розкривається через характеристики глибини і динаміки процесуального залучення суб'єктів в системі «сім'я-школа» з урахуванням контексту впровадження реформи освіти – воєнного стану, індивідуальних та сімейних життєвих обставин особистості, що виявляються через її ідентифікацію, участь, конгруентність і взаємозв'язок (М. Каніболоцька [5]).

Окрім того, поняття «взаєморозуміння» в контексті батьківсько-дитячих стосунків розглядається у ракурсі двох осьових параметрів – «влади-підпорядкування» і «свободи-примусу». Стверджується, що розвиток та зміцнення партнерської позиції у батьківсько-дитячих стосунках в умовах здійснення освітньої реформи має спиратися на здатність до емпатії та співпраці (О. Чистяк [11]).

Утім, у сучасних наукових дослідженнях питання взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа» розкрито недостатньо і потребує свого більш детального розгляду.

Мета статті – висвітлення результатів емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо питань реформування освіти в системі «сім'я-школа».

Виклад основного матеріалу. Соціально-психологічна взаємодія визначається як така форма специфічного зв'язку, що реалізується суб'єктами в процесі обміну інформацією, знаннями, уміннями, навичками, активністю, діяльністю, патернами поведінки, життєвим досвідом. Міжсуб'єктна взаємодія виявляється у взаємному впливі особистостей і соціальних груп, спільнот; розкривається через систему взаємозумовлених соціальних дій, завдяки чому дія одних суб'єктів є водночас і причиною, і наслідком дії інших суб'єктів. Основою розгортання соціально-психологічної взаємодії стають подібність чи несхожість потреб, інтересів, ідей, поглядів, переконань, цілей, дій суб'єктів. До соціально-психологічних взаємодій, таким чином, відносяться окремі дії суб'єктів, взаємини між ними, статуси і ролі, а також цінності, символи і смисли, які вони створюють і репродукують. З огляду на це, за твердженням Ю. Габермаса [2], основою утворення громадської думки і предметно-практичним її результатом стає діяльність соціальних суб'єктів, а причиною цієї діяльності виявляється базова потреба суб'єктів у взаємодії і комунікації – спілкуванні. Функціонування громадської думки, таким чином, відбувається на двох рівнях: вербальному – сприйняття інформації та її перероблення і оцінка; дієвому – здійснення суб'єктом діяльності відповідно до цієї оцінки.

Емпіричне дослідження реалізовано упродовж декількох взаємопов'язаних етапів, у ході яких вирішувались питання підготовки, організації і проведення дослідження за допомогою загальнонаукових методів – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, теоретичного моделювання, збору і статистичної обробки емпіричних даних. У межах дослідження соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо реформування освіти в системі «сім'я-школа» побудовано концептуальну модель розгортання громадської думки, що передбачала

наявність таких структурно-функціональних елементів, як-от: визначення суб'єктами взаємодії актуальної соціальної мети (ідеї), вирішення якої стає потребою; виникнення у суб'єктів інтересу до вирішення поставленого завдання; формування на цій основі усталеної думки – переконання; відтворення та поширення переконання в соціальному середовищі, зокрема, освітньому; оцінка переконання відповідно до реалій соціального буття; стабілізація оцінного судження; готовність соціальних суб'єктів до активної дії і практичної реалізації визначеної мети (ідеї) [6; 7]. На основі запропонованої концептуальної моделі нами було розроблено і апробовано соціально-психологічний інструментарій та здійснено емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – носіїв громадської думки з питань реформування освіти в системі «сім'я-школа». Обґрунтованою робочою гіпотезою дослідження було передбачено, що основними критеріями для її перевірки з метою оцінки міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа» визначатимуться: загальний рівень міжсуб'єктної взаємодії, успішність (результативність) міжсуб'єктної взаємодії, спроможність суб'єктів взаємодії до вияву власної думки в освітньому середовищі.

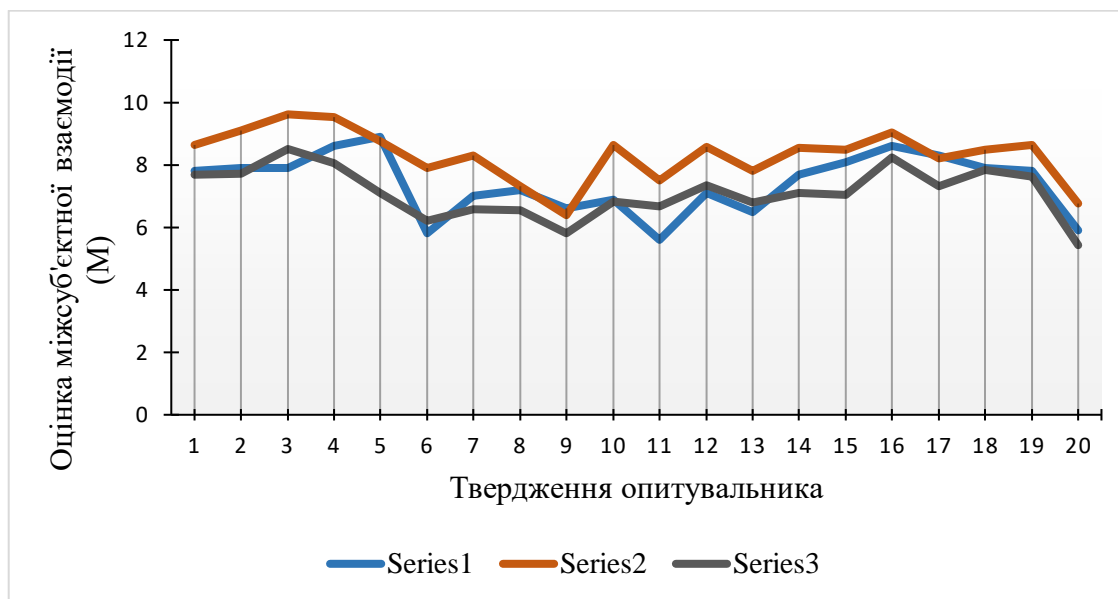
Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо питань реформування освіти в системі «сім'я-школа» здійснювалося протягом травня-вересня 2023 року. Зазначимо про основні характеристики експериментальної вибірки, що складалася з трьох груп досліджуваних – учителів, учнів та їхніх батьків. До першої групи («Батьки») було віднесено 334 особи – батьків учнів 5-6 класів Камінь-Каширського ліцею Волинської області, Любешівського ліцею Волинської області, Машівського ліцею Волинської області, Кушугумської гімназії «Інтелект» Запорізької області, спеціалізованої середньої школи № 207 м. Києва, середньої школи № 12 м. Києва. З них 97% – жінок, 3% – чоловіків. Повну середню освіту серед них мають 8,4% респондентів, середню спеціальну (закінчили коледж, училище, технікум) – 34,1%, вищу освіту (закінчили інститут, університет, академію) – 57,5% досліджуваних. До другої групи («Учителі») віднесено 160 осіб – вчителів зазначених вище закладів середньої освіти, які взяли участь у дослідженні, з них жінок – 90,6%, чоловіків – 9,4%; таких, що викладають у 5-6 класах школи – 82,5%, не викладають у 5-6 класах – 17,5%; мають класне керівництво – 56,9%, не мають класного керівництва – 43,1%. До третьої групи («Учні») було віднесено 499 осіб – учнів 5-6 класів означених навчальних закладів середньої освіти, з них 55,1% – дівчат і 44,9% – хлопців. Загальна кількість досліджуваних сягала 993 особи.

Розроблений з метою визначення особливостей взаємодії в системі «сім'я-школа» опитувальник містить 20 тверджень. Згідно з запропонованою інструкцією досліджувані мали змогу оцінити твердження, що розкривають особливості взаємин у школі, як-от загальний рівень міжсуб'єктної взаємодії – його загальна оцінка, успішність (результативність) міжсуб'єктної взаємодії, спроможність суб'єктів взаємодії до вияву власної думки в середовищі освіти. Оцінка представлених тверджень здійснювалась респондентами за десятибальною шкалою – від «1» до «10» балів. Оцінка «10» означала цілковиту згоду із твердженням, а оцінка «1» – абсолютну незгоду з ним. Загальна мінімально можлива оцінка досліджуваними рівня взаємодії, таким чином, сягала «20» балів, а максимальна оцінка – «200» балів.

Твердження опитувальника, що були запропоновані досліджуваним для оцінки: 1). У взаєминах в школі переважають взаєморозуміння і довіра. 2). У школі є можливість виявляти свою відвертість, щирість. 3). У школі створюються і підтримуються гарні взаємні стосунки. 4). Головною ціллю взаємодії у школі є прагнення до взаємного розвитку. 5). Мені подобається, що можна брати участь у різних заходах, що проводяться в школі. 6). У школі мені вдається переконати інших у своїй правоті. 7). У школі дослухаються до моїх думок. 8). У школі при взаємодії з іншими я не намагаюсь наполягати на своїй правоті. 9). У школі я не відстоюю своїх думок, якщо вони не сприймаються іншими. 10). Я би із задоволенням брав/брала участь в обговоренні шкільних проблем. 11). Я хотів/хотіла б входити в коло людей, які приймають важливі рішення щодо шкільного життя. 12). Я залюбки ділюся з іншими своїми думками і враженнями щодо подій шкільного життя. 13). Мені подобається обговорювати з іншими шкільні проблеми. 14). Я дослуховуюсь до тих, хто має інші погляди щодо подій шкільного життя, ніж я. 15). В школі у мене зазвичай гарний настрій. 16). У школі можна звернутися за порадою й допомогою з будь-яких питань. 17). У школі я можу завжди вільно висловити свою думку. 18). Я вважаю, що в школі створені всі умови для розвитку здібностей. 19). Я вважаю, що школа по-справжньому готує дитину до самостійного життя. 20). На канікулах/під час відпустки моя дитина/я скучає(ю) за школою.

Оцінку досліджуваними величини показників міжсуб'єктної взаємодії по кожному з тверджень опитувальника представлено на рисунку (див. рис. 1). Результати, одержані в ході дослідження кожної з виокремлених експериментальних груп – «Батьків», «Учителів», «Учнів» – відображено на рисунку за допомогою трьох відповідних графіків.

Рис. 1. Оцінка міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа»

Примітки: «Ряд 1» – «Батьки»; «Ряд 2» – «Учителі»; «Ряд 3» – «Учні». «М» – середнє значення оцінки міжсуб'єктної взаємодії.

Первинний аналіз одержаних результатів вказує на те, що у першій групі – «Батьків» – найбільш високою є оцінка досліджуваними таких тверджень: «Мені подобається, що можна брати участь у різних заходах, що проводяться в школі» (М=8,86); «Головною ціллю взаємодії у школі є прагнення до взаємного розвитку» (М=8,56); «У школі можна звернутися за порадою й допомогою з будь-яких питань» (М=8,55); «У школі я можу завжди вільно висловити свою думку» (М=8,29). Найнижчою є оцінка досліджуваними цієї групи таких тверджень: Я хотів/хотіла б входити в коло людей, які приймають важливі рішення щодо шкільного життя (М=5,56); «У школі мені вдається переконати інших у своїй правоті» (М=5,83); «На канікулах моя дитина скучає за школою» (М=5,86).

У другій експериментальній групі – «Учителів» – досліджуваними найбільш високо оцінено такі твердження: «У школі створюються і підтримуються гарні взаємні стосунки» (М=9,62); «Головною ціллю взаємодії у школі є прагнення до взаємного розвитку» (М=9,54); «У школі є можливість виявляти свою відвертість, щирість» (М=9,06); «У школі можна звернутися за порадою й допомогою з будь-яких питань» (М=9,05). Найнижче досліджуваними цієї групи оцінювалися твердження: «У школі при взаємодії з іншими я не намагаюсь наполягати на своїй правоті» (М=7,33); «Під час відпустки я скучаю за школою» (М=6,77); «У школі я не відстоюю своїх думок, якщо вони не сприймаються іншими» (М=6,39).

У третій групі – «Учнів» – досліджуваними найбільш високо було оцінено такі твердження: «У школі створюються і підтримуються гарні

взаємні стосунки» ($M=8,51$); «У школі можна звернутися за порадою й допомогою з будь-яких питань» ($M=8,23$); «Головною ціллю взаємодії у школі є прагнення до взаємного розвитку» ($M=8,05$). Найнижчі оцінки виявлено щодо таких тверджень опитувальника, як-от «У школі мені вдається переконати інших у своїй правоті» ($M=6,22$); «У школі я не відстоюю своїх думок, якщо вони не сприймаються іншими» ($M=5,82$); «На канікулах я скучаю за школою» ($M=5,43$).

Первинний аналіз одержаних даних дав змогу зробити узагальнення про те, що характеристики взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа» мають як подібні, так і специфічні риси вияву, виявляють свою варіативність і неоднорідність, а тому потребують подальшого всебічного розгляду. Наявність відмінностей у виявленні показників, взаємозв'язків і взаємозалежності між ними вимагають статистичного підтвердження. З огляду на це, протягом наступного етапу аналізу отриманих експериментальних даних, здійснено їх факторизацію за допомогою методу екстракції – аналізу головних компонент, методу обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера. До того ж визначено міру адекватності вибірки за Кайзером-Мейєром-Олкіним (КМО) та перевірено надійність матриці на сферичність за тестом Бартлетта. Статистичну обробку результатів емпіричного дослідження реалізовано за допомогою програмного забезпечення, як-от статистичного пакету програм SPSS Statistics 21.0 та Excel Microsoft 365.

Розглядаючи факторну структуру показників взаємодії в експериментальній групі «Батьків» за методом екстракції головних компонент, визначено 5 факторів (68,542% від загальної дисперсії), ротація яких за методом обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера, збіглася за 6 ітерацій; величина міри адекватності вибірки (КМО) склала 0,902; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу – надійна на високому рівні статистичної значущості ($p < 0,000$).

Перший фактор (37,7% від загальної дисперсії), названий «Взаємодопомога і свобода висловлювання» поєднує у своєму складі такі компоненти, як-от «можливість звернутися за порадою і допомогою» (факторне навантаження (ФН) дорівнює 0,827), «можливість вільно висловлювати власну думку» (ФН=0,803), «створення умов для розвитку здібностей дитини» (ФН=0,765), «гарний настрій» (ФН=0,707), «підготовка дитини до самостійного життя» (ФН=0,691). Другий фактор – «Взаєморозуміння і взаємний розвиток» (12,1% від загальної дисперсії), складається з таких компонентів: «взаєморозуміння і довіра» (ФН=0,850), «виявлення відвертості й щирості» (ФН=0,844), «створення і підтримка гарних взаємних стосунків» (ФН=0,842), «прагнення для взаємного розвитку» (ФН=0,599), «можливість

брати участь у шкільних заходах» (ФН=0,575). Третій фактор – «Участь у вирішенні спільних завдань» (7,4% від загальної дисперсії), поєднує у своєму складі такі компоненти: «подобається обговорювати з іншими шкільні проблеми» (ФН=0,846), «бажання приймати важливі рішення щодо шкільного життя» (ФН=0,786), «бажання ділитися думками і враженнями щодо подій шкільного життя» (ФН=0,781), «бажання брати участь в обговоренні шкільних проблем» (ФН=0,730), «урахування поглядів інших щодо питань шкільного життя» (ФН=0,600). Четвертий фактор – «Пасивність у відстоюванні власних думок» (6,3% від загальної дисперсії), складається з компонентів: «не відстоюю своїх думок, якщо вони не сприймаються іншими» (ФН=0,836), «у взаємодії з іншими не намагаюсь наполягати на своїй правоті» (ФН=0,796). П'ятий фактор – «Активність у відстоюванні власних думок» (5,04% від загальної дисперсії), має у своєму складі такі компоненти, як-от «мені вдається переконати інших в своїй правоті» (ФН=0,842), «в школі дослухаються до моїх думок» (ФН=0,645).

Подальший аналіз одержаних експериментальних даних дав змогу визначити факторну структуру показників міжсуб'єктної взаємодії в експериментальній групі «Учителів». За допомогою методу екстракції: аналізу головних компонент і методу обертання: Варімакс з нормалізацією Кайзера (7 ітерацій) обчислено 5 факторів, що охоплюють 70,69% від загальної дисперсії. Величина міри адекватності вибірки (КМО) склала 0,894; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу виявилася надійною на високому рівні статистичної значущості ($p < 0,000$).

Перший фактор – «Співучасть і розвиток здібностей» (43,21% від загальної дисперсії), поєднує такі компоненти, як-от «під час відпустки я скучаю за школою» (ФН=0,756), «мені подобається, що можна брати участь у різних заходах, що проводяться в школі» (ФН=0,696), «я вважаю, що в школі створені всі умови для розвитку здібностей» (ФН=0,682), «в школі у мене зазвичай гарний настрій» (ФН=0,642), «я вважаю, що школа по-справжньому готує дитину до самостійного життя» (ФН=0,632). Другий фактор – «Взаємні стосунки і взаєморозвиток» (9,43% від загальної дисперсії), сполучає такі висловлювання досліджуваних експериментальної групи «Учителів»: «у школі створюються і підтримуються гарні взаємні стосунки» (ФН=0,763), «головною ціллю взаємодії у школі є прагнення до взаємного розвитку» (ФН=0,761), «у школі є можливість виявляти свою відвертість, щирість» (ФН=0,758). Третій фактор – «Активність у відстоюванні власних думок» (7,26% від загальної дисперсії) поєднує такі компоненти: «у школі мені вдається переконати інших у своїй правоті» (ФН=0,792), «у школі дослухаються до моїх думок» (ФН=0,732), «я хотів/хотіла би входити в коло людей, які приймають важливі рішення щодо шкільного життя» (ФН=0,719). Четвертий фактор – «Відкритість до інших» (5,65% від загальної дисперсії)

включає твердження: «я дослуховуюсь до тих, хто має інші погляди щодо подій шкільного життя, ніж я» (ФН=0,685), «мені подобається обговорювати з іншими шкільні проблеми» (ФН=0,683), «У школі можна звернутися за порадою й допомогою з будь-яких питань» (ФН=0,668). П'ятий фактор – «Пасивність у відстоюванні власних думок» (5,13% від загальної дисперсії) містить такі компоненти, як-от «у школі я не відстоюю своїх думок, якщо вони не сприймаються іншими» (ФН=0,900), «у школі при взаємодії з іншими я не намагаюсь наполягати на своїй правоті» (ФН=0,886).

Водночас за допомогою методу екстракції: аналізу головних компонент і методу обертання: Варімакс з нормалізацією Кайзера (7 ітерацій) з'ясовано факторну структуру показників міжсуб'єктної взаємодії в експериментальній групі «Учнів». Обчислено 4 фактори, що охоплюють 60,12% від загальної дисперсії. Величина міри адекватності вибірки (КМО) склала 0,948; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу виявилася статистично достовірною на високому рівні ($p < 0,000$).

Так, перший фактор – «Взаємний розвиток і підтримка» (42,96% від загальної дисперсії) має зв'язок із компонентами: «вважаю, що школа посправжньому готує до самостійного життя» (ФН=0,752), «вважаю, що в школі створені всі умови для розвитку здібностей» (ФН=0,749), «у школі можна звернутися за порадою й допомогою з будь-яких питань» (ФН=0,727), «головною ціллю взаємодії у школі є прагнення до взаємного розвитку» (ФН=0,610). Другий фактор – «Участь у вирішенні спільних завдань» (6,75% від загальної дисперсії) поєднує такі твердження досліджуваних, як-от «я би із задоволенням брав/брала участь в обговоренні шкільних проблем (ФН=0,819), «я хотів/хотіла б входити в коло людей, які приймають важливі рішення щодо шкільного життя» (ФН=0,819), «мені подобається обговорювати з іншими шкільні проблеми» (ФН=0,680), «мені подобається, що можна брати участь у різних заходах, що проводяться в школі» (ФН=0,677). Третій фактор – «Активність у відстоюванні власних думок, взаєморозуміння» (5,30% від загальної дисперсії) поєднує твердження: «у школі мені вдається переконати інших у своїй правоті» (ФН=0,727), «у школі дослухаються до моїх думок» (ФН=0,727), «у взаєминах в школі переважають взаєморозуміння і довіра» (ФН=0,630). Четвертий фактор – «Пасивність у відстоюванні власних думок» (5,11% від загальної дисперсії) вказує на зв'язок із такими твердженнями: «у школі я не відстоюю своїх думок, якщо вони не сприймаються іншими» (ФН=0,774), «у школі при взаємодії з іншими я не намагаюсь наполягати на своїй правоті» (ФН=0,688).

У ході дослідження проаналізовано показник загальної оцінки міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа». Первинні статистики показника загальної оцінки взаємодії у трьох експериментальних групах досліджуваних – «Батьків», «Учителів», «Учнів» – представлено у таблиці (див. табл.).

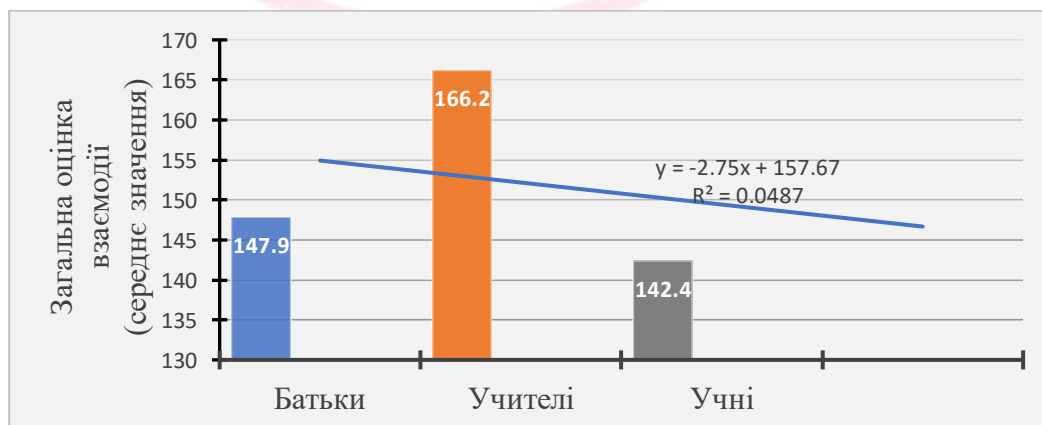

Таблиця

Описова статистика загальної оцінки міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа»

Статистичні параметри	Загальна оцінка взаємодії в системі «сім'я-школа»		
	«Батьки» (N=334)	«Учителі» (N=160)	«Учні» (N=449)
Середнє	1,4790E2	1,6629E2	1,4245E2
Медіана	1,5200E2	1,7050E2	1,4500E2
Мода	175,00	180,00	164,00
Стандартна помилка середнього	1,56233	1,83632	1,42583
Стандартне відхилення	2,85526E1	2,32278E1	3,18505E1
Дисперсія	815,248	539,530	1,014E3
Мінімум	59,000	94,00	36,00
Максимум	200,00	200,00	200,00

Параметри описової статистики показника загальної оцінки міжсуб'єктної взаємодії вказують на більшу величину середнього значення, моди, медіани, мінімального значення, що описують центральну тенденцію вияву вимірюваного показника в експериментальній групі «Учителів», порівняно з експериментальними групами «Батьків» та «Учнів». До того ж у групі «Учителів» встановлено зменшення величини стандартного відхилення та дисперсії – варіабельності та міри відхилення значення показника від центру розподілу – порівняно з іншими групами досліджуваних. Такі результати вказують на підвищення середнього значення обчислюваного показника загальної оцінки міжсуб'єктної взаємодії і зменшення міри розсіювання цього значення навколо центрів розподілу, що вказує на зменшення мінливості і збільшення його однорідності в групі «Учителів», порівняно з групами «Батьків» та «Учнів» (див. рис. 2).

Рис. 2. Загальна оцінка міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа»

Примітка: на рисунку позначено лінію тренду, її рівняння та величину достовірності апроксимації (R^2).

Висновки. Емпіричне дослідження спрямовано на вивчення соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо питань реформування освіти в системі «сім'я-школа». Експериментальна вибірка складалася з трьох груп досліджуваних – учителів, учнів та їхніх батьків. Міжсуб'єктну взаємодію розглянуто як форму специфічного зв'язку, що реалізується суб'єктами в процесі обміну інформацією, знаннями, уміннями, навичками, активністю, діяльністю, патернами поведінки, життєвим досвідом. Зазначено, що міжсуб'єктна взаємодія виявляється у взаємному впливі особистостей і соціальних груп, спільнот; розкривається через систему взаємозумовлених соціальних дій, завдяки чому дія одних суб'єктів є водночас як причиною, так і наслідком дії інших суб'єктів. Встановлено, що характеристики взаємодії соціальних суб'єктів в системі «сім'я-школа» мають як подібні, так і специфічні риси вияву, виявляють свою варіативність і неоднорідність. Розглянуто факторну структуру міжсуб'єктної взаємодії в експериментальних групах «Батьків», «Учителів» та «Учнів». Серед основних чинників взаємодії в системі «сім'я-школа» визначено: взаємодопомогу і свободу висловлювання, взаєморозуміння і взаємний розвиток, участь у вирішенні спільних завдань, активність-пасивність у відстоюванні власних думок, відкритість до інших.

Література:

1. Боброва Л. Громадська думка як суспільний феномен. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. Київ, 2022. Вип. 21(50). С. 43-56 [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21\(50\)-43-56](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21(50)-43-56)
2. Габермас Ю. Структурні перетворення в сфері відкритості. Львів: Літопис, 2000.
3. Гриценко Л.І. Батьківські уявлення про благополуччя дитини як предмет психологічного дослідження. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 40-46. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.26787.32803>
4. Дзюбенко О.А. Психологічний добробут школяра: концептуалізація феномена. *Журнал сучасної психології*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 3(30), С. 23-29. URL: DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-3-3>
5. Каніболоцька, М.С. Особливості почуття причетності вчителів до освітньої реформи в Україні. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки*. Харків, 2020. № 4. С. 94-100.
6. Петренко І.В. Сучасні психологічні підходи до вивчення взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа». *Актуальні проблеми психології. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*. Київ, 2022. № 22(5). С. 140-150. <https://lib.iitta.gov.ua/732780/>
7. Петренко І.В. Соціально-психологічні особливості функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа». *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. 2022. Вип. 12(30). С. 487-499. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-487-499](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-487-499).
8. Полторак В.А., Зоська Я.В., Стадник А.Г. Процеси «побудови» соціальних стереотипів в громадській думці. *Актуальні проблеми науки та освіти* : Збірник матеріалів XXIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, м. Маріуполь, 5 лют. 2021 р. Маріуполь, 2021. С. 126-127.

9. Слюсаревський М.М. Освіта і громадська думка: шляхи до консенсусу. *Світогляд*. Київ, 2017. № 1(63). С. 52-61.
10. Стариковська О.О. Основна передумова гармонізації процесу функціонування громадської думки в Україні. *Humanities Studies*. Запоріжжя, 2020. Вип. 3 (80). С. 65-77.
11. Чистяк О.В. Соціально-психологічні механізми міжособистісного спілкування. *Public health – social, educational and psychological dimensions*. Католицький Люблінський університет Яна Павла II, 2022. С. 70-72. URL:2022_conference_proceedings.pdf (kul.pl)
12. Фролов П.Д. Громадська думка: критерії та моделі консолідації. *Наукові студії з соціальної та політичної психології*. Київ, 2014. Вип. 34. С. 234-247.
13. Штельмашенко А.Д. Спіраль мовчання як фактор впливу на громадську думку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Київ, 2018. Т. 29(68). № 2. С. 119-122.

References:

1. Bobrova, L. (2022) Hromadska dumka yak suspilnyi fenomen [Public opinion as a social phenomenon]. *Visnyk pisladyplomnoi osvity. Seriya «Sotsialni ta povedinkovi nauky» – Bulletin of Postgraduate Education. Series "Social and Behavioral Sciences"*, 21(50). 43-56 [in Ukrainian].
2. Habermas, Yu. (2000). *Strukturni peretvorennia v sferi vidkrytosti* [Structural transformations in the field of openness]. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
3. Hrytsenok, L.I. (2022). Batkivski uiavlennia pro blahopoluchchia dytyny yak predmet psykholohichnoho doslidzhennia [Parental perceptions of child well-being as a subject of psychological research]. *Zbirnyk tez V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Psykholohichni vymiry osobystisnoi vzaiemodii sub'iektiv osvithnoho prostoru v konteksti humanistychnoi paradyhmy» – Collection of abstracts of the V International Scientific and Practical Conference «Psychological Dimensions of Personal Interaction of Educational Space Subjects in the Context of the Humanistic Paradigm»*. (pp. 40-46). Kyiv, H.S. Kostiuk Institute of Psychology [in Ukrainian].
4. Dziubenko, O.A. (2023). Psykholohichni dobrobut shkoliara: kontseptualizatsiia fenomena [Psychological well-being of schoolchildren: conceptualization of the phenomenon]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of modern psychology*, 3(30). 23-29 [in Ukrainian].
5. Kanibolotska, M.S. (2020). Osoblyvosti pochuttia prychetnosti vchyteliv do osvithnoi reformy v Ukraini [Peculiarities of teachers' sense of involvement in educational reform in Ukraine]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriya: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of KSU. Series: Psychological sciences*, (4). 94-100 [in Ukrainian].
6. Petrenko, I.V. (2022). Suchasni psykholohichni pidkhody do vyvchennia vzaiemodii sotsialnykh subiektiv – vyraznykiv hromadskoi dumky v systemi «simia-shkola» [Social and Psychological Features of the Functioning of Public Opinion in the Family-School System]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykhofiziolohiia. Psykholohiia pratsi. Eksperymentalna psykholohiia – Actual problems of psychology. Psychophysiology. Psychology of labor. Experimental psychology*, 22(5). 140-150 [in Ukrainian].
7. Petrenko, I.V. (2022). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti funktsionuvannia hromadskoi dumky v systemi «simia-shkola» [Social and Psychological Features of the Functioning of Public Opinion in the Family-School System]. *Naukovi perspektyvy. Vyp. 12(30). Seriya «Psykholohiia» – Scientific perspectives. Series "Psychology"*, 12(30). 487-499 [in Ukrainian].
8. Poltorak, V.A., Zoska, Ya.V., Stadnyk, A.H. (2021). Protsey «pobudovy» sotsialnykh stereotypiv v hromadskii dumtsi [Processes of "construction" of social stereotypes in public opinion]. *Aktualni problemy nauky ta osvity [Actual problems of science and education]: Proceedings from XXIII pidsumkovoї naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv MDU – XXIII final scientific and practical conference of Mariupol State University teachers*. (pp. 126-127). Mariupol: MDU [in Ukrainian].

9. Sliusarevskiy, M.M. (2017). Osvita i hromadska dumka: shliakhy do konsensusu [Education and public opinion: ways to consensus]. *Svitohliad – Outlook*, 1(63). 52-61 [in Ukrainian].
10. Starykovska, O.O. (2020). Osnovna peredumova harmonizatsii protsesu funktsionuvannia hromadskoi dumky v Ukraini [The main prerequisite for the harmonization of the process of functioning of public opinion in Ukraine]. *Humanities Studies*, 3(80). 65-77 [in Ukrainian].
11. Chystiak, O.V. (2022). Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy mizhosobystisnoho spilkuvannia [Social and psychological mechanisms of interpersonal communication]. *Public health – social, educational and psychological dimensions*. 70-72 [in Ukrainian].
12. Frolov, P.D. (2014). Hromadska dumka: kryterii ta modeli konsolidatsii [Public opinion: criteria and models of consolidation]. *Naukovi studii z sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific studies in social and political psychology*, 34. 234-247 [in Ukrainian].
13. Shtelmashenko, A.D. (2018). Spiral movchannia yak faktor vplyvu na hromadsku dumku [The spiral of silence as a factor influencing public opinion]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Public administration*, 29(68). 119-122 [in Ukrainian].

